

Bevezetés

E forráskiadvány* célkitűzése, hogy a Magyar Néphadsereg páncélos alakulatának rétsági 31. harckocsiezrede szemszögéből vizsgálja meg az 1968-i csehszlovákiai bevonulás előzményeit, annak eseményeit, illetve az intervenció hétköznapjait. Emellett bemutatom az azt megelőző politikai folyamatokat és a katonai megoldásig vezető utat. Ábrázolom, hogy a 31. harckocsiezred katonái milyen tapasztalatokat szereztek a bevonulás során és az azt követő időszakban.

Az 1968-i prágai tavasz a hidegháború egyik fontos, keleti tömbön belül lezajló eseménye volt. Alexander Dubček Csehszlovákia Kommunista Pártjának (CSKP) első titkára lett, véget vetve a majdnem másfél évtizede az országot vezető Antonín Novotný pártvezér regnálásának. Csehszlovákia volt az egyik legstabilabb államszocialista berendezkedésű ország. Az 1953-as tömbön belüli felkelések az NDK-hoz képest jóval mérsékeltebben érintették, 1956-ban sem történtek forradalmi események. Ennek ellenére az 1948-as kommunista fordulat óta életszínvonala, amely vezető volt a tömbön belül, 1953-ig folyamatosan csökkent, a gazdasági problémák és a neosztálinista ideológiai, társadalmi berendezkedés is egyre fojtogatóbban hatott. A hatvanas évek világszerte a társadalmi, s főleg ifjúsági megmozdulások évtizede volt. A csehszlovákiai változásokat is egy 1967. októberi ifjúsági megmozdulás – amely a kollégiumok hatékonyabb elektromos ellátása ügyén pattant ki – és az azzal szembeni durva hatósági fellépés indította el. Az azt követő szűk év folyamatai gyors, progresszív reformfolyamatba csaptak át, amely mind a párt vezetőségének reformereit, mind a csehszlovák ellenzékét aktivizálta és a rendszer radikális átalakítását, „emberarcú szocializmussá” való átférmálását tűzte ki célul.¹

Ezek a gyors, Moszkva számára kontrollálhatatlannak tűnő folyamatok a szocialista tömb vezetőit összekovácsolták a reformfo-

---

* Az Emberi Erőforrások Minisztériuma EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚJKP-17-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

¹ Pataky Iván: *A vonakodó szövetséges. A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában.* Rastafari BT, Budapest, 2008.

lyamatokkal szembeni fellépésre, aminek végeredménye Csehszlovákia megszállása lett. Ennek az intervenciónak az egyik szelete a Magyar Néphadsereg csapatainak részvétele a „Zala-művelet” keretében. Ezért tartom fontosnak, hogy ezt a világtörténelmi jelentőségű eseményt az abba bekapcsolódó Magyar Néphadsereg szemszögéből is megismerjük.

A Csehszlovákia megszállását megelőző politikai folyamatok

1968 előtt Csehszlovákia volt a tömbön belül az egyik legstabilabb berendezkedésű ország. 1967. október 30–31-én a CSKP Központi Bizottságának ülése során a tagok és Novotný között heves viták alakultak ki. Ezek a viták hamar áterjedtek a párt magas köréire és a pártelnökségre. Ekkor már felmerült Novotný elmozdításának lehetősége, de erre egyelőre nem került sor. Leonyid Brezsnyev szovjet vezető ekkor tett látogatásakor tájékozódott a csehszlovák politikai helyzetről. Ha nyíltan nem is hagyta jóvá Novotný elmozdítását, de az „*ez a maguk dolga*” kijelentésével teret engedett a CSKP tisztújítást támogató csoportjának. 1967. december 17-én Novotný felismerte, hogy helyzete tarthatatlan, felajánlotta a lemondását első titkári posztjáról. 1968. január 3–5-én tartották a tisztújító ülést. Ennek eredményeképp Dubček lett a CSKP első titkára. A kezdeti időszakban a változások alig voltak észlelhetők. Novotný lemondásának hatására a társadalmon belül elkezdődött a nyíltabb, változásokra igényt formáló, kritikusabb hangvétel kialakulása. Az eddig betiltott *Literární noviny* kiadását újra engedélyezték *Litárární listy* néven. Ez az újság vált az előző években a nyílt ellenzéki vélemények egyik színterévé. A fokozódó politikai és társadalmi nyomás hatására Novotný 1968. március 21-én köztársasági elnöki posztjáról is lemondott, utódja Ludovík Svoboda tábornok lett. További személyecserék játszódtak le. Jozef Lenárt kormányfő április 3-án lemondott, utódja Oldřich Černík, Dubček bizalmasa és szövetségese lett. Ezen időszak egyik legfontosabb belpolitikai eseménye a CSKP KB tanácskozása és a CSKP akcióprogramjának elfogadása (április 1–5.) volt.²

---

² Dušan Kováč: *Szlovákia története*. Kalligram, Pozsony, 2011. 305–309.; Kun Miklós: *A „prágai tavasz” titkos története*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008. 24–36.; Pataky: *A vonakodó szövetségese*... i. m. 13–14.

A felmerülő társadalmi és politikai változások – már egész korán – a keleti blokk többi vezetőjének is feltűntek. 1968. március 23-án megkezdődött a drezdai tanácskozás. Ezen Csehszlovákia, Magyarország, a Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Bulgária és a Szovjetunió vezetői vettek részt. A tárgyalások során a csehszlovák vezetést kemény kritikák érték. Ekkor derült ki a keleti blokk vezetőinek hozzáállása Dubčekhez és a kibontakozó prágai tavasz eseményeihez.

Május 4-én a szovjet és csehszlovák vezetők tárgyalásokat folytattak Moszkvában. Dubček beszámolót tartott a hazai közállapotokról. A reformokat a múltban elkövetett hibák korrigálása eszközeként tekintette és azokat helyesnek tartotta. Szerinte a folyamatokat a CSKP kezdeményezte és tartja irányítása alatt, bízott azok sikerességében. Vasil' Biľak, a CSKP KB sztálinista tagja ezzel ellentétes álláspontot képviselt. Brezsnyev ellenforradalmi veszélyre figyelmeztetett. Arra is külön hangsúlyt fektetett, hogy a CSKP nem tudja irányítani a hadsereget és a belügyi szerveket. Érvelése szerint az ellenzék békés módon kiragadhatja a hatalmat a párt kezéből. Továbbá kezdeményezést tett a „Šumava” elnevezésű, a Varsói Szerződés keretei között megszervezett törzsvetési gyakorlatra.

Május 8-án Moszkvában a drezdai találkozóon résztvevő öt ország vezetői tanácskoztak (a csehszlovákok nélkül) a kialakult helyzetről. Brezsnyev kijelentette, hogy a Csehszlovákiában zajló átalakulási folyamatot, ha kell, fegyveres erővel is kész elfojtani. A résztvevők közül csak Kádár János állt ki a csehszlovákiai reformok mellett. Ezen véleményét a többi vezető nem osztotta. Ezután az ágcsernyői tárgyalásokig elsősorban kétoldalú találkozók révén próbáltak hatni a csehszlovák vezetésre.³

A Csehszlovák Írószövetség lapja, a *Literární listy* június 27-i számában megjelent a *Kétezer szó* című felhívás. A felhívás nyílt ellenzéki hangnemet ütött meg. A demokratikus átalakulás problémáit feszegette. Ezen felhívást több tucat értelmiségi látta el aláírásával. A *Kétezer szó* a keleti blokk és a Szovjetunió vezetőinek egyfajta „vörös posztóként” szolgált. Megerősítette eltökéltségüket, hogy így vagy úgy, de be kell avatkozniuk a reformfolyamatok megállítása érdekében. A varsói találkozó során, július 14–15. között az

---

³ Huszár Tibor: *1968 Prága – Budapest –Moszkva*. Szabad Tér, Budapest, 2008. 40.

„ötök”⁴ értékelték a kialakult helyzetet, megfogalmazták kemény véleményüket a csehszlovák helyzet ellenforradalmiságáról, illetve megállapodtak a CSKP vezetésének írt levél szövegében. Ebben a levélben megfogalmazták aggodalmaikat és mihamarabbi változásokra, a folyamatok irányítására sarkallták a pártot. Ezt egyfajta figyelmeztetésnek is szánták. A csehszlovák politikai elit hajthatatlansága és a politikai megoldásba vetett hit elvesztése miatt július 22–23-án a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságában megszületett a döntés a Csehszlovákia elleni intervencióról.

A következő nyomásgyakorló lépés az Ágcsernyőre összehívott szovjet–csehszlovák találkozó volt július 29. – augusztus 1. között, amelyen Dubček és Brezsnyev is részt vett. Brezsnyev kifejtette, hogy a CSKP vezetése hiteltelenné vált, nem teljesítette a testvéri pártoknak tett ígéreteit. A tárgyalások alatt a következő, feltétel nélkül, azonnal végrehajtandó követeléseket fogalmazta meg a szovjet fél: ellenzéki szervezetek feloszlátása, a belügyminiszter jogkörének felfüggesztése, önálló állambiztonsági szerv létrehozása, bizonyos személyek eltávolítása a KB-ból, a sajtó- és szólásszabadság korlátozása, csehszlovák ellenzéki megnyilvánulások elhallgattatása, a régi káderek védelme. A tárgyalások további menete során a felek közt igen hűvös viszony alakult ki. A csehszlovák fél bírálta a már megkapott varsói levelet, erre a szovjet fél nyíltan megvádolta a csehszlovák vezetést különféle felforgató propaganda Kárpátalján való terjesztésével.⁵ A megromlott légkört Dubček ígéretei tudták némiképp enyhíteni, melyek a reformok és a demokratikus kibontakozás korlátozását tartalmazták. Megállapodtak a Varsói Szerződés vezetőinek pozsonyi találkozásáról. Erre augusztus 3-án került sor, ám igen formai volt, s látszólag csehszlovák sikerekkel – mint például a Šumava-hadgyakorlat során érkezett szovjet katonák állomásoztatásának visszavonása – zárult. Ezen a találkozón adta át Bilák az ún. behívólevelet a szovjet fél részére. Ezen események sora vezetett ahhoz a ponthoz, amikor a Szovjetunió és szövetségesei eldöntöt-

---

⁴ Ezzel a névvel szokták illetni a Varsói Szerződés (VSZ) azon öt tagállamát, amely részt vett az intervencióban.

⁵ Pjotr Seleszt: „...Hogy meg ne ítéltesetek.” *Társadalmi Szemle*, 1996. 3. sz. 74–85.

ték, hogy katonai eszközökhöz folyamodnak. Így kívánták biztosítani Csehszlovákia Varsói Szerződésben való maradását.⁶

A Magyar Néphadsereg és a magyar páncélos fegyvernem a hatvanas években

A második világháború után a hadviselés, a haditechnika fejlődése visszafordíthatatlanul új irányt vett. A tömegpusztító fegyverek új, eddig nem látott minőségi szintet értek el bevetetőség és pusztítóerő terén. Ezek a változások a hadseregek további fejlesztési irányait is meghatározták. A Magyar Honvédség, majd később a Magyar Néphadsereg fejlesztése elsősorban a világháborús, a keleti front tapasztalatai alapján kifejlesztett szovjet haditechnikára, hadszervezeti és irányítási elképzelésekre épült. Ennek megfelelően az ötvenes évek közepére az akkori követelményeknek csak részben megfelelő hadsereg jött létre Magyarországon. Az ötvenes években elterjedő nukleáris fegyverek a hagyományos fegyverzeteket – például harckocsik, csapatszállító járművek – is új kihívások elé állította. Ezzel párhuzamosan az elektronika és a rakéatechnika fejlődése is jelentős volt. A hatvanas évek során a technikai fejlesztésekkel párhuzamosan pedig új hadelméleti és hadvezetési eljárások elsajátítása került előtérbe a világ hadseregeiben. A Magyar Néphadsereg fejlesztésére ezen két időszak fordulópontján került sor.⁷

A Magyar Néphadsereg az 1956-i forradalmat követően komoly és mélyreható változásokon ment keresztül. Mivel a forradalom során passzív maradt, illetve több egysége is átállt a felkelők mellé, a kádári hatalom a haderő soraiban komoly tisztogatásokat hajtott végre. Ez a legfelsőbb vezetéstől kezdve a tisztii állományon át a

---

⁶ Huszár Tibor: *1968 Prága – Budapest – Moszkva*. i. m. 50–59.; Horváth Miklós: Magyarország a szovjet hatalmi törekvések szolgálatában. In: Schmidt Mária (szerk.): *A dimenziók éve – 1968. A 2008. május 22–23-án, Budapesten rendezett nemzetközikonferencia előadásai*. XX. századi Intézet, Budapest, 2008. 94–99.; Kun Miklós: *Prágai tavasz – prágai ősz. 1968 fehér foltjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998. 78–81.

⁷ Szántó Mihály: *A harckocsicsapatok fejlődése*. 2007. <http://szantomihaly.gportal.hu/gindex.php?pg=16866170&nid=2859525>, letöltés: 2018. április 25.

közönséges honvédekig mindenkit érintett. Ezen tisztogatásokon túlmenően megkezdték a Magyar Néphadsereg átalakítását is.⁸

1957 tavaszára a 98 megszüntetett ezredből 12 volt harcokcsi- és rohamlővegezred. Így az átszervezés kezdetén 3 gépkocsizó lövészadosztály és 4 harcokcsizó ezred maradt/alakult meg. Ezen négy ezred a 35. közepes harcokcsiezred (MN 1420, Verpelét), a 24. harcokcsiezred (MN 8371, Kalocsa), a 25. harcokcsiezred (MN 9935, Tata) és a 31. önálló harcokcsiezred (MN 9001, Rétság) volt. Ebben az időszakban a frissen létrehozott alakulatok összekovácsolása és megfelelő fegyverzettel való ellátása volt a legfőbb feladat. Ekkoriban körvonalazódtak a hagyományos fegyvernemekkel szemben támasztott új követelmények. Ez elsősorban a tömegpusztító, nukleáris fegyverek hatásaival szembeni védelmet jelentette. A hatvanas évekre a Magyar Néphadsereg tovább bővült a 8. gépkocsizó lövészadosztállyal és a 145. harcokcsiezreddel.⁹

A II. ötéves terv (1961–1965) keretében meghatározták a néphadsereg további fejlesztési irányait. A fő célkitűzés a meglévő haderő fejlesztése, illetve a technikai feltöltöttség minél magasabb szintre való emelése volt. Ekkoriban kezdődött meg az újgenerációs T54/55-ös harcokcsik beszerzése. 1961-re 245 darab, zömében T-34-es és kisebb részt T-54-es és PT-76-os harcokcsi alkotta a Magyar Néphadsereg páncélos állományát.¹⁰

A páncélos fegyvernem és a harcokcsik feladatának meghatározását a Varsói Szerződés hadászati irányvonalai, a hatvanas években folytatott haderőátalakítás, az egyre feszültebbé váló hidegháború, a tömegpusztító fegyverek elterjedése és újabb háború lehetősége alakították. A fegyvernemnek elsősorban a hadsereg előretörésének

---

⁸ Ehrenberger Róbert (szerk.): „A dolgozó népet szolgálom!” Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból 1957–1972. Tonyo-Gráf, Budapest, 2006. 7.

⁹ Bonhardt Attila – Pánczél Mátyás – Végh Ferenc – Szekeres József – Hattyár István – Sári Szabolcs (szerk.): *A magyar páncélosalakulatok története. Harcokcsik, páncélosok a magyar haderőben.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015. 167–177.

¹⁰ Előterjesztés az MSZMP Politikai Bizottsága számára a haditechnikai fejlesztések tervéről és az 1961–1967 között beszerzendő haditechnikai eszközökről. HL MN VIII. 2. fond 1961/T-7.d./13 öe.; Bonhardt – Pánczél – Végh – Szekeres – Hattyár – Sári (szerk.): *A magyar páncélosalakulatok története...* i. m. 178.

első vonalában szántak ún. lánzszahegy-szerepet. A harcokcsik alapvető tulajdonságaik (gyorsaság, mobilitás, tűzerő, védettség) révén képesek meglegni az ellenséges alakulatokat és azokat hatékonyan túlmanőverezve megsemmisíteni. A tankok alkalmasak a gyalogság, páncélosok és más fegyvernemek elleni harcra is. A megerősített gyalogsági harcálláspontok felszámolására is használhatónak találták. A Magyar Néphadsereg új, gépesített csapatokra alapozó koncepciójába a páncélos fegyvernem jól illeszkedett, mivel a gépkocsizó lövészalakulatokkal való együttműködés javította mindkét fegyvernem hatékonyságát. A páncélos fegyvernem adottságai révén önálló harcfeladatok végrehajtására is alkalmas. Különbőféle összefegyvernemi felállásokban, harccsoportokban, támadó vagy támogató feladatkörben is használhatók. Továbbá használhatók előrevetett osztagokban alkalmazva, különböző feladatok, például közlekedési csomópontok biztosítására vagy felderítő feladatok végrehajtására.¹¹

Nem csak támadó, de védelmi feladatokat is elláthatnak. Egyrészt önállóan vagy vegyes harccsoportokban bevetve, mozgó tartalékként, illetve szilárd védelmi vonalak kialakítására egyaránt képesek. Előnyeik ellenére nehéz terepen vagy rossz látási körülmények közt folytatott harctevékenységek során nem igazán hatékonyak. Továbbá hátrányuk a folyamatos anyagellátás igénye, illetve a folyókon keresztül való önálló átkelés problematikája. Végző soron a vizsgált időszakban a harcokcsizó fegyvernem meghatározó előnyét abban látták, hogy az akkori modern tankok nagyfokú ellenálló képességgel rendelkeztek a különféle tömegpusztító fegyverek közvetlen és közvetett hatásaival szemben. Ezzel megfelelni látszottak a korszak követelményeinek.¹² Tehát ezek alapján a páncélosok ideálisnak

---

¹¹ Cseh József: *A Magyar Néphadsereg újjászervezésének és felfegyverzésének néhány problémája az 1956–1965. években*. 2012.

<http://elsoszazad.elte.hu/dolgozatok/2012-tel-doktorandusz-szam/>, letöltés: 2018. április 26. 75–86.; Szántó Mihály: *A magyar honvédség 1945 után*. 2007.

<http://szantomihaly.gportal.hu/gindex.php?pg=17381549&nid=2902959>;

<http://szantomihaly.gportal.hu/gindex.php?pg=17381549&nid=2902936>,

letöltés: 2018. április 26.

¹² Bonhardt – Pánczél – Végh – Szekeres – Hattyár – Sári (szerk.): *A magyar páncélosalakulatok története...* i. m. 180–190.; Végh Ferenc: Adalékok a magyar páncélosalakulatok történetéhez. *Honvédségi Szemle*, 2015. 1. sz., fűzetmelléklet (2015/1.) 3–31.

bizonyultak a Magyar Néphadsereg harcászati és hadászati igényeinek kielégítésére, illetve illeszkedtek az akkori modern hadvezetési elvek által megkövetelt feltételekhez.

Az 1960–1968 közötti időszakban megkezdődött a gépkocsizó lövészeszredek megfelelő mennyiségben való ellátása harcokocsikkal. Ekkor kezdődik meg a 31. önálló harcokocsiezred átalakítása, kibővítése a későbbi 11. harcokocsi-hadosztályá. A hadosztály a 31. és a 69. harcokocsiezredből állt, s később a 145. harcokocsiezreddel bővült. Megkezdődött a Magyar Néphadsereg különleges szakfeladatok ellátására alkalmas csapatainak (pl. híradós egységek, rádiós, illetve vegyvédelmi alakulatok) feltöltése. Az ekkoriban bekövetkező politikai változások miatt több hadosztály állomáshelye megváltozott. Ez főleg a keleti országrészekből a nyugati részekbe való áthelyezést jelentette. Esetünkben például a 8. gépkocsizó lövészhadosztály Békéscsabáról Zalaegerszegre került át. Ezzel együtt a hadosztályok feltöltöttségi aránya is nyugat-kelet irányban csökkent a várható bevetési és mozgósítási szükségleteknek megfelelően. Ezzel párhuzamosan megalakították a 15. gépkocsizó lövészhadosztályt, amelynek állomáshelye Aszód és térsége lett.¹³ A Magyar Néphadsereg az 1966-ra kb. 1000 páncélossal rendelkezett. Ezekből 1966-ra 420 db T-34, 487 db T-54 / T-55 típusú harcjármű és 81 db PT-76-os harcokocsi állt rendelkezésre.¹⁴

A nagyjából tízéves intervallum során a Magyar Néphadsereg jelentős részben átszerveződött. Előtérbe került a páncélos fegyvernem, illetve a gépesített csapatok alkalmazása. Az 1956-ban megkezdett haderőátalakítás kezdeti fázisához képest a hadsereg 1966-ra komoly képességnövekedésen ment keresztül. Az 1968-i Csehszlovákia elleni intervenció idejére több, viszonylag intakt hadosztállal, illetve a korszaknak megfelelő modern technológiával volt felszerelve.

Felkészülés és végrehajtás a „Zala-művelet” keretében

Az előző hónapok bizonytalan légköre után a magyar katonai részvétel 1968. július 10-én konkretizálódott, amikor Tutarinov ve-

---

¹³ Végh: Adalékok a magyar páncélosalakulatok történetéhez. i. m.

¹⁴ Bonhardt – Pánczél – Végh – Szekeres – Hattyár – Sári (szerk.): *A magyar páncélosalakulatok története...* i. m. 180–190.

zérezredes Czinege Lajos honvédelmi miniszternek átadta Grecsko szovjet honvédelmi miniszter levelét. Ebben felkérte a magyar felet, hogy a közeljövőben a Varsói Szerződés keretében végrehajtott hadgyakorlaton két-három hadosztállal vegyen részt. Ezzel tehát Grecsko marsall a Csehszlovákia elleni intervencióban való szerepvállalásra kérte fel Magyarországot. Ezután megkezdődött a felkészülés a feladat végrehajtására. A magyarok célja a felkészülés alatt az volt, hogy minél kisebb mértékre faragják le részvételüket. Erre a hadvezetésnek több oka is volt. Egyrészt a Magyar Néphadsereg első lépcsős – azaz először bevethető és támadás megkezdésére alkalmas – alakulatai nem voltak teljes hadilétszámmra feltöltve. Másrészt a részleges mozgósítás nagyszámú tartalékos és tehergépjármű bevonulásával járt volna.¹⁵

Az SZKP által meghozott döntés után a magyar félnek is nyilatkoznia kellett, milyen erővel vesz részt. Július 23-án az MSZMP PB úgy döntött, egy hadosztályt küld a hadműveletbe. Csémi Károly vezérkari főnök, Provalov vezérezredes, a Déli Hadseregcsoport (DHDSCS) parancsnoka, Tutarinov vezérezredes, illetve Maruscák altábornagy július 24-én megállapodtak, hogy a magyar csapatokat érintő tervek kidolgozására másnap munkacsoport érkezik a DHDSCS főhadiszállására. Továbbá a hadművelet időtartamára a szovjet fél kérte, hogy hozzanak létre a DHDSCS-nál működő magyar összekötő csoportot. Az akció végrehajtására a 8. gépkocsizó lövészhadosztály¹⁶ jelölték ki, melyet a DHDSCS alá rendeltek. Az akció során a hadosztályhoz tartozó 8. harcokocsiezredet és a 20. tüzérezredet a 11. harcokocsiadosztály 31. harcokocsiezredével és annak 22. tüzérezredével¹⁷ helyettesítették.¹⁸

A terv szerint a 8. gl. ho. július 26-án megkezdte csapatainak feltöltését a megfelelő hadilétszámmra. Ehhez a „Gyémánt” feladathoz – a mozgósítási tervnek megfelelően – tartalékos állományt kellett bevonultatni. Ez viszonylag rendben megtörtént, de a mozgósított

---

¹⁵ Pataky: *A vonakodó szövetséges...* i. m. 30–41.; Pataky Iván: A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 110. évf. (1997), 2. sz. 355–387.

¹⁶ A továbbiakban a „8. gl. ho.” rövidítéssel jelölöm a hadosztályt, illetve a hadosztályhoz tartozó összes alakulat megnevezésére is rövidítést használok.

¹⁷ A továbbiakban: 11. hk. ho., 31. hk. e. és 22. tü. e.

¹⁸ Pataky: *A vonakodó szövetséges...* i. m. 30–41.

állomány ellátása problémás volt, illetve maguk a bevonulók nem elhúzódó „gyakorlatra” számítottak. Emiatt a bevonultatott állomány morálja a kezdetektől fogva alacsony volt. A 31. hk. e. esetében még a mozgósítottak hozzátartozói is megjelentek a laktanyánál, hogy bővebb tájékoztatást kapjanak családtagjaikról. Ez a gyorsaság, sietőség az egész időszakot meghatározta mind a szervezésben, mind a végrehajtásban.¹⁹

A mozgósítási parancsot július 26-án kapta meg a 8. gl. ho. és másnap már meg kellett kezdenie az áttelepülést az aszódi és a pásztoi körletekbe. Az átcsoportosítást 27-én éjjel kezdték meg két útemben. Az útvonal: Nagykanizsa–Kaposvár–Dombóvár–Dunaföldvár–Duna-híd–Tass–Jászberény–Hatvan–Pásztó. A másik menetvonal: Zalaegerszeg–Sármellék–Siófok–Enying–Sárbogárd–Ercsi–átkelés a hadihídon–Ráckeve–Ócsa–Zsámbok–Aszód. A megtett meneteljesítmény az első esetben több mint 400, a második esetben 360 km volt. Eközben más úton a 22. tüzérezred és a 31. harckocsiezred is a kijelölt körletekbe vonult. Az alakulatok a kijelölt állásaikat elfoglalva a hadművelet kezdetéig törekedtek az álcázásra, elsősorban azért, hogy ne keltsék fel a csehszlovákok, illetve a nyugati nagyhatalmak gyanúját. Ennek megfelelően a körleteket is e szempontok alapján választották ki, illetve különböző rendszabályokat fogantatottak ennek érdekében a csapatoknál. A szovjet hadvezetés a Csehszlovákia elleni művelet pontos idejét nem tudta előre – mivel az még nagyban függött a fent leírt politikai folyamatoktól –, ezért már a 8. gl. ho.-nak és a hozzá csatolt ezredeknek július 30-tól harckésznek kellett lenniük.²⁰

Az áttelepülést követő időszak a 8. gl. ho. és a 31. hk. e. számára a „Gyémánt” feladat keretében bevonultatott tartalékos állomány harckészségének emelésével, az alakulatok összekovácsolásával telt. Erre több ok miatt is szükség volt. A szakfeladatok ellátásához (például harckocsizó töltőkezelő) a mozgósított állománynak nem volt meg a megfelelő, naprakész tudása. A különböző ezredekben szolgál-

---

¹⁹ Uo. 45–50.; HL MN 1968 „ZALA” 55. d. 89. ő.e. „Harccselekmény napló.” Szám: F-083.; HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ő.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése.” Szám:0050.

²⁰ Homor György: *Hivatlan vendégként északi szomszédainknál, 1968.* Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa, 2010. 68–72.; Pataky: *A vonakodó szövetséges...* i. m. 50–60.

lőknak, a mozgósítottaknak össze kellett szokniuk, az állomány harc készségét ezzel is emelve. A különféle összekovácsoló tevékenységek lekötötték az alacsony morálú mozgósítottak figyelmét.²¹ A hadművelet nyitányaként augusztus 18-án elrendelték a 8. gl. ho, ezzel együtt a 31. hk. e. számára a megindulási körlet elfoglalását. Ez már a kezdődő hadművelet előjele volt. 19-én kiosztották a csapatoknak a festékanyagot, a szükséges megkülönböztető jelzések (a jellegzetes függőleges fehér csík) felfestéséhez. Erre a Csehszlovák Néphadsereg ugyanolyan eszközállománnyal felszerelt alakulataitól való könnyebb megkülönböztetés érdekében volt szükség. A feladattal kapcsolatban a 8. gl. ho. parancsnokának és törzsének Szűcs Ferenc altábornagy augusztus 18-án tartott eligazítást. A csapatoknál ekkor megkezdődött a végső felkészülés, a hadianyagok felmálházása, bepakolása, a fegyverek tisztítása és felkészítése az esetleges harcra. Ez még az utolsó pillanatokban, a határ felé tartva is folyt. Augusztus 19-én Provalov vezérezredes az akció kezdetét jelölő „CS” időpontot helyi idő szerint augusztus 20-án 24:00 órában határozta meg. A hadművelet során a magyar erők számára három menetoszlopban való előretörést határoztak meg. Az első menetoszlopban a 14. gl. e. Bozók–Nyitra–Vágújhely irányban haladt. A második menetoszlopban a 31. hk. e. a 22. tüzérezred és a 93. pánccéltörő tüzérezred részvételével a Léva–Nagykálma, illetve a Léva–Nyitra–Galóca irányt határozták meg. A harmadik menetoszlopban a 63. gl. e. haladt a Párkány–Érsekújvár útvonalon. Esetleges ellenállás esetén Lévat és Nyitrát (ahol a csehszlovák 64. harckocsiezred és 22. pánccéltörő tüzérezred állomásozott²²) kombinált tüzérségi csapással és harckocsi-rohammal kívánták bevenni. Az előrenyomulás során a magyar légierő biztosította volna a légi fedezetet.

A hadművelet nyitányaként a határőrség csapatai augusztus 20-án 23:30-kor elkezdték lefegyverezni a határ másik oldalán szolgálatot teljesítő csehszlovák határőröket és a belügyi szervek munkatársait. A feladatot legkésőbb 21-én 0:30-ra a határ teljes szakaszán végre kellett hajtani. A 31. hk. e. 0 óra 15 perckor kezdte meg a menetet, majd 02:15-kor lépte át a határt Ipolyságnál. Háborítatlanul haladt

---

²¹ Pataky: *A vonakodó szövetségese...* i. m. 50–60.; HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ő.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése.” Szám: 0050.; Homor: *Hívatlan vendégként északi szomszédainknál...* i. m. 68–72.

²² A továbbiakban: 64. hk. e. és 22. pct. e.

Léva irányába. Az egyetlen akadályt a terepviszonyok jelentették. A hegyek miatt a harcokcsik óvatosan, nagy körültekintéssel tudtak csak haladni.²³ Lévát az első egységek 21-én 04:20-kor érték el. Azonnal végrehajtották a városi belügyi szervek lefegyverzését, illetve ellenőrzés alá vették a járási hivatalokat. Fegyveres ellenállást sehol sem tapasztaltak. A városi belügyi szervek együttműködtek, többségükben tartózkodóan, de udvariasan viselkedtek. A helyi Népi Milícia²⁴ parancsnoka a bevonulás tényét elfogadta, annak céljaival egyetértett. A Léván állomásozó csehszlovák 64. hk. e. parancsnoka személygépkocsival Kovács István alezredes elé hajtott és a 31. hk. e. parancsnokát bevárta, majd tájékoztatta: Svoboda hadseregtábornok, köztársasági elnök és Martin Dzúr honvédelmi miniszter parancsot adott ki, hogy a hadsereg semmilyen körülmények közt nem állhat ellen a beérkező VSZ-csapatoknak. A csehszlovák 64. hk. e. parancsnoka arra is parancsot kapott, hogy működjön együtt a bevonulókkal. Ennek ellenére a 31. hk. e. körülfárta a lévai laktanyát, a bejárásokat és a harcokcsik telephelyét lezárták. A csehszlovák tiszti állomány részére gyűlést tartottak, amin csak a tisztek fele jelent meg. Kovács alezredes kijelentette, hogy ő a helyőrség parancsnoka, s kötelesek a parancsait végrehajtani. Léván reggel kisebb csoportok alakultak, egész nap tiltakoztak, vitatkoztak a magyar katonákkal, a bevonulást jogtalanak minősítették. A nap folyamán komolyabb atrocitás nem történt. A magyar katonák megfontoltan viselkedtek, kerültek a konfliktusokat a lakossággal szemben. A 31. hk. e. parancsnoka tárgyalásokat kezdeményezett a járás valamennyi hivatalával és szervével, valamint egyeztettek a helyi társadalmi vezetőkkel (gyárigazgatók, munkahelyi párttitkárok). A csehszlovák delegátusok kategorikusan jogtalanak és szükségtelennek minősítették a bevonulást, nem tekintették segítségnyújtásnak, illetve kijelentették,

---

²³ Pataky: A Magyar Néphadsereg közreműködése... i. m.; Pataky Iván: „ZALA” hadgyakorlat. A rétsági 31. harcokcsi ezred részvétele Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. <http://docplayer.hu/1880478-Pataky-ivan-aretsagi-31-harcokcsi-ezred-reszvetele-csehszlovakia-1968-evi-megszallasaban-az-elozmenyek.html>, letöltés: 2018.április 26. 12–16.; HL MN 1968 „ZALA” 55. d. 89. ö.e. „Harcselekmény napló.” Szám: F-083.; HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése.” Szám: 0050.; HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ö.e. „Összefoglaló jelentés a „Zala” gyakorlat végrehajtásáról.” Szám: 00352-H/327.

²⁴ A jelentések folyamatosan a „csendőrség” kifejezést alkalmazzák.

hogy csak az addigi párt-, állami és közigazgatási vezetőkötől fogadnak el utasításokat, csak őket tekintik legitím vezetőknek. Ennek ellenére közreműködésre hajlandók voltak a közrend, a közellátás, az egészségügy zökkenőmentes üzemeltetésének kérdésében. A 31. hk. e. más egységei 21-én a reggeli órákban elérték Nagykürtöst. Tünetések voltak Érsekújváron és Nyitrán, a katonák levegőbe löve tudták csak a lakosságot kordában tartani. A nap folyamán a megszállt településeken forradalmi tevékenység nem folyt, de a lakosság passzívan viselkedett, ami az egész magyar megszállási körzetben jellemző volt. Augusztus 21-én az egész 8. gl. ho. teljesítette az előzetesen meghatározott célkitűzéseket, a nap végére minden nagyobb településen létrejött a helyőrség. Augusztus 22. a kisebb települések ellenőrzés alá vonásával telt. 23-ra a teljes megszállási zóna a 8. gl. ho. ellenőrzése alá került.²⁵

A forráskiadás elveiről

A forrásközlést az eredeti levéltári dokumentum alapján készítettem el. A dokumentumban szereplő aláírásokat nem tettem bele a szövegbe. A forrásban szereplő neveket anonimizálva teszem közzé. A szerkesztés során fő szempont volt a szöveg változtatás nélküli, betűhű visszaadása az olvasó számára. Ezért az összefoglaló jelentés esetében az eredeti fogalmazási megoldásokat és a helyesírást is változatlanul, eredeti állapotban vettem át. Erre elsősorban nem csak a forráshoz való ragaszkodás, hanem a benne szereplő nyelvi hibák forrásértéke miatt is szükség volt. Ahol a szöveg értelmezhetősége megkívánta, ott a megfelelő jelzéssel ellátva, beillesztettem a kimaradt betűket, írásjeleket. A forrásban szereplő települések neveit néhány kivételtől eltekintve a jelentést író következetesen szlovák megnevezésekkel jelölte. E településneveket a legkülönbözőbb helyesírási változatossággal írta le. A települések esetében lábjegyzetben jelölöm a mai helyesírással írt szlovák, majd magyar nevét is,

---

²⁵ Pataky: *A vonakodó szövetséges...* i. m. 12–16.; Homor: *Hívtatlan vendégként északi szomszédainknál...* i. m. 89–95.; HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése.” Szám: 0050.; HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ö.e. „Összefoglaló jelentés a „Zala” gyakorlati végrehajtásáról.” Szám: 00352-H/327.

ahol erre lehetőség van. Az eredeti szöveg szerkesztési stílusát igyekeztem visszaadni. Az eredeti oldalszámokat a szöveg tetején jelzem.

Külön szeretném megköszönni a Hadtörténelmi Levéltár munkatársainak a kutatás során nyújtott segítségüket.

A 31. harckocsiezred összefoglaló jelentéséről

Az összefoglaló jelentést valószínűsíthetően Kovács István alezredes, a 31. hk. e. parancsnoka írta a 8. gl. ho. parancsnokának 001011/68. sz. utasítása alapján. Ebben a hadosztály kötelékében részt vett minden ezred szintű alakulatnak előírta, hogy a „Zalaművelet” során szerzett tapasztalataikat, észrevételeiket az utasítás szerinti szempontrendszer alapján összegezzék, s azt juttassák el feletteseiknek. A szempontrendszer elsősorban a mozgósításra, a felkészülésre, a politikai agitációs és nevelő munkára, a feladat megtervezésére és annak végrehajtására, a csehszlovákiai politikai helyzetre és az ott tapasztaltakra fókuszált. Továbbá erősen összpontosított a bevetett technikai eszközökre, azok mozgósítására, állapotára és használhatóságára. E szempontok alapján írták meg az összefoglaló jelentést is. A jelentés 12 pontban taglalja az eseményeket az ezred vezetésének szemszögéből.²⁶

A jelentés a mozgósításnál és a különböző szintű harckészültségbe helyezéseknél veszi fel a történet fonalát. Ebben a részben részletesen leírja, hogy miképp kapták meg és hajtották végre az első napon a kiadott részletes utasításokat az előre megírt mozgósítási és harckészültségi tervek alapján. A mozgósítással kapcsolatban a tartalékos állomány behívásának folyamatát vázolja fel, illetve pozitívan jellemzi a mozgósításban részt vett hadkiegészítő körzetek munkáját. A tartalékosokkal kapcsolatban lejegyzí, hogy az ezred első körben nagy nehézségek árán tudta megoldani ruházata biztosítását. A bevonultak alig vittek magukkal személyes tárgyakat és tisztálkodási szereket. Emiatt a tisztálkodásuk több napig problémás volt. Július 27-én a hozzátartozóik is elkezdtek keresni őket. A laktanya előtt 150-200 fős tömeg gyűlt össze hozzátartozóikat keresve. Ezen felül a jelentés már ebben a szakaszban megfogalmaz egyes, a hadkiegészítési rendszer és a civil szféra hibáiból adódó problémákat, amelyek

---

²⁶ HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ö.c. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése.” Szám: 0050.

megnehezítették a behívottak mindennapjait. Ezek a legkülönbözőbbek voltak. A munkahelyi ügyintézésről kezdve illetményeken és a családiház-építés félbeszakadásán át a gépjárművekkel kapcsolatos kötelező ügyintézésig (műszaki vizsga), illetve a rokkantsági felülvizsgálatok és az ezek elmaradásából fakadó problémákig tartottak.

Az első fő fejezet végén a jelentés az ezred és vezetésének kivonulása miatt a támaszpont, a visszamaradt állomány és anyagállomány kezelésének módját részletezi. Ezekből kiderül, hogy az ezred mozgósítása viszonylag sikeres volt, kisebb fennakadások ellenére a szükséges ember- és gépállományt bevonultatták. Ellátásukat végső soron sikerült megoldani. Problémáikra a jelentés elmondása alapján megpróbálták különböző megoldást keresni. Ezen közbenjárás többször is sikerrel járt.

A második és a harmadik fejezet az ezred laktanyájának elhagyását és a feladat megtervezésének részleteit írja le. A laktanya elhagyása és a megindulási körlet elfoglalása az erről rendelkező tervek szerint a szintidőnek megfelelően lett végrehajtva. Mivel a megindulási körlet az ezred támaszpontjától viszonylag közel esett, így az ezred, a 8. gépkocsizó lövészhadosztállyal ellentétben, nem hajtott végre nagy távolságú menetet, illetve úgymond „hazai terepen” alakította ki körleteit, ezért az viszonylag könnyen ment. Ennek ellenére a jelentésben megemlítik, hogy az ellátáshoz nem volt megfelelő mennyiségű gépjármű, illetve a kiképzéseket sem tudták folytatni. Az álcázással kapcsolatban pedig megjegyzik, hogy álcahalókkal azt nem tudták megoldani.

A 8. gl. ho. parancsnokhelyettesétől megkapott előzetes utasítások alapján már az ezredparancsnok helyettese és törzse elkezdte kidolgozni a hadművelet terveit. A 31. harcokocsiezred parancsnoksága a „Zala” feladat végrehajtásának két verzióját készítette el, attól függően, hogy ellenállásba ütköznek-e vagy sem a végrehajtás során. A művelet kidolgozását 1:100.000-es és 1:200.000-es méretarányú térképeken végezték el. A határátlépési pont – Ipolyság településnél – 15 km-re volt a megindulási körlettől, a harci menetet pedig 65 km-es távban határozták meg. Ekkora távolságra voltak az ezred számára elfoglalandó objektumok. A művelet sajátosságainak azt határozták meg, hogy az ezred vezeti a bevonulást, az egységek szorosan egymást követik, ellátó alakulataik szeparáltan haladnak a harcoló alakulatoktól, illetve végbiztosítást nem szerveznek a menet számára. Ez az elgondolás is bizonyítja, hogy a művelet első szaka-

szában semmilyen körülmények közt nem számoltak komolyabb ellenállással és harcselekménnyel. Ennek ellenére a tervezés és felkészülés során a hosszú menet és a karhatalmi feladatok sajátosságai mellett a találkozó harc és a helység harc sajátosságaival is foglalkoztak.

Az ezred feladata a következő volt: *„Fő feladat: az objektumok gyors birtokbavétele, és a fegyveres erők tagjainak lefegyverzése, illetve ellenőrzés alá vétele. Az együttműködés megszervezése folyamán a fő figyelmet arra fordítottuk, hogy az egység fő feladatát, Léva város birtokbavételét, 3-4 óra alatt végre tudjuk hajtani. Ennek érdekében nagy gondot fordítottunk a hid átkelőhelyek megsemmisítése esetén a gázló biztosítására, a felderítés és a menetbiztosítás alapos megszervezésére. Fegyveres ellenállás esetén az ellenálló góccok menet közbeni felszámolását szerveztük meg, nagyobb erejű ellen-séggel való találkozás esetére pedig az ellenálló erők találkozó harcban történő szétverését határoztuk meg.”*²⁷

Tehát a művelet fő feladata az ezred számára kijelölt objektumok elfoglalása és biztosítása volt. Ezek közül a Léván tartózkodó 64. hk. e. épületeinek elfoglalása és az ezred harcképtelenné tétele volt az egyik legfontosabb feladat. Ennek végrehajtása érdekében csoportokat hoztak létre, amelyek feladata az előre kijelölt objektumok elfoglalása és biztosítása volt. A feladatra való felkészülés során az ezzel összefüggő elméleti kérdések átbeszélésére és az adott helyzetek végiggondolására helyeztek nagy hangsúlyt. A bevonultatott tartalékosok számára eközben megkezdték a szükséges fegyvernemi és szakmai ismeretek felfrissítését. A műveletet megelőzően, augusztus 20-án megkezdték a fegyverek betárazását és felkészültek a menet végrehajtására.

A jelentés negyedik pontja a harctevékenység végrehajtását és annak tapasztalatait taglalja. Az ezred előrenyomulásával kapcsolatban az egyik fő tanulság a Léváig tartó menettel kapcsolatos. Az ezred a menetet 1968. augusztus 21-én 00:40-kor²⁸ kezdte meg, a

---

²⁷ Uo.

²⁸ A hadművelet során elvileg a moszkvai időzónához képest adták meg a dátumokat. Ez magyar keletkezésű dokumentumoknál problémás, mert nem egy esetben keverték a magyarországi időt a moszkvaival. Ebben az esetben is csak egy dokumentumon szerepel, hogy moszkvai idő szerinti dátum alapján adja meg az időpontokat a jelentés.

határt az ezred felderítő csoportja 21-én 02:15-kor lépte át. A menet lassúságáért elsősorban a feladatban részt vevő más alakulatok fennakadásai voltak felelősek. Emiatt a menet megakadt, haladása megállt. A menet során további nehezítő tényezőként jelentkeztek a terep bizonyos adottságai. Az összefoglaló jelentés tanúsága alapján az útviszonyok miatt több kisebb baleset történt, illetve lassabban is kellett haladniuk, ami további akadályokat okozott. Az a hadosztály, melybe a 31. harcckocsiezred is tartozott, harcselekmény-naplója alapján gyakorlatai során az ilyen terepen végrehajtott meneteket nem gyakorolta. Ennek ellenére az ezred 16,25 km/óra átlagsebességgel haladt. Ha az állásidőket levonjuk (1 óra 15 perc), 27,3 km/óra átlagsebességet ért el. Ezt az ezred éles bevetés során, éjjeli menet alatt produkálta.

A művelet végrehajtása során ellenséges ellenállásba nem ütköztek, ennek megfelelően a kijelölt célpontok elfoglalása egyszerűen és gyorsan ment. A járőrözéssel kapcsolatban így fogalmaz az összefoglaló jelentés: *„A járőrözéseket a kezdeti időszakban önálló alegségekként hajtottuk végre, amelyek önállóan is képesek voltak harc-feladatok végrehajtására. 1968. szeptember 10-től a járőrök számát feladtuk tízre, feladataik megváltoztak, tevékenységük politikai jellegűvé vált. Ezért összetételük két politikailag fejlett tisztből tevődik össze. Ezek a csoportok állandó területekre hetenként egy alkalommal kerülnek kiküldésre.”*²⁹

A feladat végrehajtásához az ezred kapott helikopteres támogatást is. A bevonulás során ezt hasznosítani nem tudták, de a későbbiekben felderítésben és kapcsolattartásban, illetve személyszállításban hasznát vették. A politikai agitációval és neveléssel foglalkozó fejezet az elejétől veszi fel a fonalat. A kezdeti mozgósítás utáni időszakban az MSZMP-hez kapcsolódó politikai szervek munkájának megszervezését hajtották végre. A megindulási körletben töltött időszak alatt megindult a sorköteles és a bevonultatott tartalékos állomány részére a politikai nevelő/agitációs munka. Ezenkívül a politikai apparátus feladatába tartozott a csehszlovák rádió adásainak figyelése, illetve az ezred állományának tájékoztatása az éppen folyó eseményekről, illetve előkészítették az állományt politikai és világnézeti szempontból az előttük álló akció végrehajtására. A bevonulás után a lakossággal való kapcsolattartásban, agitációs munkában és a

---

²⁹ Uo.

járőrözésben vettek részt a politikai apparátus tagjai. A jelentés javasolja, hogy több, az agitációhoz szükséges eszközt rendszeresítsenek az ezrednél. Ilyenek például a vetítógépek, televíziók és ehhez szükséges más eszközök.

A járművekkel és technikai eszközökkel kapcsolatos fejezetben a szerző rögtön felsorolja, hogy mennyi járművel rendelkeztek. A járműállomány a következőkből állt a feladat végrehajtásakor.

Lánctalpas harcjármű:	65 db T-55 hk. 3 db PT-76 4 db ZSZU-57-2 2 db köz. hk. vontató 1 db MTU hidvető 1 db BTR-50-PU Összesen: 76
Kerekes jármű:	191 db

A lánctalpas járművekkel kapcsolatban komolyabb problémáról vagy hiányosságról nem számol be a jelentés. Ennek ellenére megjegyzi annak aggályosságát, hogy sokat használt, kiképzésbe is bevont harckocsikat is bevetettek a művelet során. Ezen harcjárművek aránya 26% volt az eszközállományon belül. A jelentés a harckocsikra vonatkozóan az azokat vezető legénységi állományra is kitér. A műutakon és szerpentinon való vezetési jártasságukat alacsony fokúnak jellemzi.

A gépkocsik esetében az állomány 90%-a rendelkezett terepjáró képességgel. A bevonultatott járművek a teljes gépkocsipark 3,2%-át tették ki. A bevonultatott gépkocsiállománynak pedig csak a 70%-a volt azonnal hadra fogható. A gépkocsikkal kapcsolatban a jelentésből kitűnik, hogy sokféle típusú és altípusú gépjármű volt hadrendben az alakulatnál. A jelentés írója az összefoglaló jelentés végén erre külön ki is tér. A gépkocsivezetőkkel szemben megfogalmaz kritikákat, főleg állóképességükkel kapcsolatban. A jelentés szerint több esetben is előfordult, hogy vezetés közben elaludtak a sofőrök. Az ilyen incidensekből kisebb balesetek is előfordultak. A gépjárművek technikai állapota a menet során kielégítő volt, csak öt esetben fordult elő meghibásodás. Külön kitér a gumik minőségének alacsony fokára egyes típusok (Csepel) esetében.

A hadtáppal kapcsolatban a jelentés kitér arra, hogy a csapatok nem szenvedtek hiányt élelemből. Ennek céljából még kiegészítő fejadagokat, illetve feljavított élelmiszert is beszerettek. Ennek költségeit később egyenlítették ki. A szállással kapcsolatban a jelentés kitér arra, hogy a tisztek és tiszthelyettesek számára megfelelő sátoranyag nem állt rendelkezésre a megindulási körletben. Az egészségügyi és az üzemanyag-ellátó szolgálat munkájában csak apróbb problémák adódtak, egyik működésében sem volt fennakadás. A megindulási körletben a hadtápellátást a 8. gl. ho. és az ezred hadtápjából fedezték. A bevonulás után a hadtáp 10 órával később kitelepült, majd ezután napi szintű szállítási útvonalat szerveztek a hátszországban lévő ellátási egységek és a Csehszlovákiában tartózkodó csapatok között. Az élelmezést a bevonulás első napjaiban konzervkészletekből biztosították. A tartósabb ott tartózkodáshoz szükséges felszerelések és ruházati anyagok kiszállítása is megtörtént. Olyan kiegészítő anyagok kapcsán, mint térkép, szabályzatok és irodaszerek, az ezred ellátási gondokkal küzdött. Térképek terén csak túl nagy méretarányúak álltak rendelkezésre. A szabályzatokat és kiképzési anyagokat az otthoni bázisról kellett pótolni, irodaszerek tekintetében pedig folyamatos hiányban szenvedtek. Kereskedelmi egységek, avagy kantinok terén az ezred a megindulási körletben saját erőből oldotta meg az ellátást. A bevonulás első napjaiban mozgó boltot kellett alkalmazni, hogy a legénységet el tudják látni, majd később állandó helyszínt kapott a bolt. A szocialista tervezgazdaságokra jellemző módon a kereskedelmi egységek mindhárom szakaszban ellátási problémákkal küzdöttek. Végso soron ebből a példából is látható, hogy az adott haderőkben is képesek leképeződni az azt kiállító ország gazdasági, társadalmi és politikai viszonyai.

A vezetés és az összeköttetés témaköréről szóló fejezet elsősorban a hadművelet megszervezéséhez és végrehajtásához szükséges vezetési szerkezet kialakításáról, annak működéséről szól. A hadművelet megszervezéséhez két, egymással kooperáló csoportot hoztak létre. Az egyik az ezredparancsnok helyettese vezetésével, a másik a törzsfőnök (TÖF) vezetésével működött. A jelentés külön nem részletezi, hogy mi célból kellett ezt a struktúrát létrehozni, de vélhetően logikus magyarázat, hogy a hadművelet megtervezésével és végrehajtásával kapcsolatos feladatokat osztották fel e két csoport között. A jelentés külön kitér a hadtáp-helyettes (htp.h) alkalmatlanságára, vele szemben éles kritikát fogalmaz meg. Ebből arra következtek,

hogyan vagy személyes, vagy szakmai konfliktusban állt a jelentés szerzőjével.

A hadművelet végrehajtása során létrehoztak egy figyelő harcálláspont megnevezésű hadvezetési szervet, amely a menet első részében haladt az előzetesen kijelölt célpontok felé. Ez a csoport páncélozott harcjárművekkel és egy harckocsival (1 db T-55 hk., 1 db BTR-50-PU, 4 db FUG, 4 db rádió gk., 1 db törzsbusz, 1 db BTR-152 pc. gk. [mentő verzió]) hajtotta végre a menetet. A menet során az ezredparancsnok egy BTR-50-PU-ból mozgás közben rádióan keresztül irányította a menetet. Pozitívuma ennek, hogy az ezredparancsnok képes volt kapcsolatot tartani csapataival, annak gyorsan és célzottan tudott utasításokat adni, illetve eközben az ezredparancsnok meg tudta hallgatni közvetlen alárendelt tisztjei javaslatait. Ezzel párhuzamosan az ezredparancsnok-helyettes és a TÖF is részt tudott venni a vezetésben. A negatívumok közé tartozott, hogy egyes alakulatoknak csak egy rádiója volt, így a közvetlen kommunikáció nehézkes volt, illetve az ezred egyes hátul lévő alakulataival (HVP³⁰) megszakadt a közvetlen kapcsolat. Az 5. számú objektum elfoglalása után onnan irányította az ezred parancsnoka a műveletet. Ennek egyik hátránya az volt, hogy az akkor mozgásban lévő 1. harckociszászlóaljjal megszakadt az összeköttetés. A tolmácsokkal kapcsolatban megjegyzi, „*meglehetősen gyengén beszélnek a nyelvet*”.

Az összeköttetés megszervezéséről a jelentés leírja, hogy milyen szakanyagokból és mely időszakban, miképp oldották meg. A megindulási körzetben és minden más időszakban a 888-as vezetési táblázatban leírtak alapján szervezték meg a híryanagok továbbítását. A meglévő híradós eszközök biztosították az ezred vezetéséhez szükséges információáramlást. Ennek ellenére az üzembiztos működéshez szükséges áramfejlesztők nem álltak rendelkezésre. A híryanagok kódolását a művelet végrehajtása után a jelentés szerzője nem tartotta célszerűnek a feloldás és átírás hosszúsága miatt, mikor azt már nem indokolta a helyzet.

A következő adatsorban látszik az ezreden áthaladó híryanagok típusa és mennyisége.

„T” hir. anyag érkezett: 239 db.

„T” hir. anyag továbbítva: 411 db.

„Nyilt” hir. anyag érkezett: 23 db.

---

³⁰ Harcvezetési pont.

*„Nyílt” hir anyag továbbítva: 17 db.
Magánküldemény érkezett: 9750 db.
Magánküldemény továbbítva: 8210 db*

A jelentés külön kitér az ezredhez beosztott postai szakképzettségű katonák munkájára. A csehszlovákiai tartózkodás alatt megkönnyítették az ezred kommunikációját, illetve előmozdították, hogy a csehszlovák postai kommunikációs hálózatot is tudja használni az ezred. A jelentés írója javaslatot is tesz ilyen speciális szakképesítésű katonák rendszeresítésére az ezredben, illetve hogy több géptávírási képzettségű katona kell. További meglátás, hogy a harckocsik legénységi kiképzésénél nagyobb hangsúlyt kell fektetni a rádiótechnika alkalmazására. A rádiótechnikai vonatkozásban több átjátszó állomás használatára tesz javaslatot.

A parancsnokok és törzsek tevékenységének értékelése a hadműveletek előkészítése és végrehajtása során című fejezetben röviden megfogalmazza a jelentés írója, hogy a résztvevők lelkesedéssel, jó morállal és kötelességtudattal hajtották végre feladatukat. Továbbá kiemeli, hogy a végrehajtás során is helytállt az ezred állományának minden tagja. Ez alól kivétel a már fentebb említett htp.h, akiről ezúttal sem fogalmaz a legfinomabban.

Az egyéb szempontok alapján gyűjtött tapasztalatoknál az összefoglaló jelentésben az ehhez hasonló feladatok végrehajtásához az ezred megerősítését javasolja lövészekkel, mert több, amúgy szakfeladatot ellátó honvédet kellett beosztani lövész feladatokra. Azaz a komolyabb élőröt kívánó feladatokra az ezred a felépítése miatt komoly megszorításokkal volt csak alkalmas. Továbbá megjegyzi, hogy az ezredben a feladat végrehajtása során harminc (!) különféle gépjárműtípust alkalmaztak. Ez sok szempontból problémás volt. A jelentés a javító alkatrészek és a javításhoz szükséges szaktudás elsajátításának nehezebbé válását hozza fel. Ezekon felül a különféle gépjárműtípusok eltérő tulajdonságokkal, teljesítőképességgel rendelkeztek. Ez komolyabb harctevékenységnél nagyobb lemorzsolódási aránnyal járhat, illetve a hadtáp-rendszert is megterhelte a különböző típusokhoz szükséges üzemanyagok (benzin, dízel), alkatrészek és más eszközök (szerszámok) biztosítása. Erre a második vi-

lágháború hadjáratai több példát szolgáltatott (például a Gyorshadtest Szovjetunióban folytatott harcai).³¹

A jelentés e szakasza külön kiemeli az ügyviteli szervekkel kapcsolatos tapasztalatokat. Például a kapott gépiró katonák szaktudása elmaradt az elvárható szinttől. Ezen túl az ezred a kiszállított írógépek számában is jóval alulméretezett a szükséges mennyiségnél. Ezen problémákon felül a gépek szervizelése sem volt megoldva. További gondok merültek fel az okmányok rendszerezése és iktatása terén is. Például a nem megfelelő nyilvántartásba vett okmányok zavart tudtak okozni.

A csehszlovákiai politikai helyzetet értékelő fejezet marxista szemléletű, s a kialakult változásokkal szemben előzetesen elfogult módon fogalmazódott meg. A szerző minden folyamat mögött ellenzéki erők aknamunkáját látja. Az embereket megtevesztettek, a szocializmus iránt kiábrándultnak mutatja be. A lakosságot becsapták az addigi fizetésemelésekkel és a jobb élet hamis ígéréttel. Ennek ellenére a jelentés írója szerint a bevonuló országoktól nem sikerült elidegeníteni a lakosságot ezeknek az erőknek. A helyi vezetést gyengének, számítóknak és taktikázónak jellemezte, amely csak a maga hasznával törődik. Az ellenállás először tüntetésekből, dudálásokban nyilvánult meg, ez később feliratokra, falfirkákra korlátozódott. A jelentés második felében az ezrednek a konszolidáció folyamatában játszott szerepét írja le. Módszerei közé tartozott a helyi vezetéssel való tárgyalás, amin keresztül próbálta azt befolyásolni, továbbá a lakosság körében végzett munkán belül a gyárlátogatások és a járőrözésekkel egybekötött agitáció. Továbbá leírja, hogy a bevonulókkal szemben uszító feliratok ellen miképp léptek fel, hogy ezeket feljegyezték és jelezték a járási illetékesek felé. Ezek eltüntetése érdekében erőteljesen, ha kellett, többször is keményen felszólaltak. Erre vonatkozó források a járőrnaplóban is szerepelnek. A jelentésben szóba kerül a cseh–szlovák viszony, amelyben a szlovák

---

³¹ A Gyorshadtest példájából jól látható, hogy a bevonultatott és különböző típusú járművekkel milyen gondok adódhatnak. Az 1941. június 28-án meginduló szárazföldi műveleteket követően egy augusztusi jelentés alapján a járműállomány jelentős része műszaki akadályok miatt az utak szélén vesztegelt. A karbantartásuk komoly energiát és forrást igényelt, műszaki felkészítésük sem volt alkalmas a hadműveletekben való alkalmazásukra. Ungváry Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban*. Osiris, Budapest, 2005. 21–22.

kok negatívabb képet festenek a csehekről. A jelentésben felmerül, hogy Dubček nem tudja végigvinni politikai elképzeléseit, illetve a lakosság latolgatja, képes lesz-e „felszínen maradni”.

Az utolsó, a következtetésekről és javaslatokról szóló fejezet első részében összefoglalják és rendszerezik a tapasztalatokat. A javaslatok már jóval érdekesebbek. Ezek a következők voltak:³²

- Az ezrednél egy géppisztolyos (gépkarabéllyal felszerelt lövész) zászlóalj rendszeresítése.
- A műszaki állomány század méretűre való növelése.
- A felderítőknél az oldalkocsis motorkerékpárok kivonása a hadrendből.
- A gépjárművek típusainak egységesítése.
- Az ezredtörzs szállítóállományának (törzsbusz) minimum 2 darabbal való emelése.
- A tartalékosok számára ruházati anyag raktározása az ezrednél.
- A tiszti és tiszthelyettesi állomány pihenetetésére 63 M mintájú sátrak és egyéb pihenésre szolgáló alkalmatosságok rendszeresítése.
- Harckocsivezetők műúton való gyakorlatoztatása.
- Az alegységek közti együttműködés javítása.
- Jobb kommunikáció kiépítése.
- Anyagraktározás jegyzékének felülvizsgálata és átalakítása.
- A hadkiegészítés módszerének finomítása, mivel ebből egyes esetekben komoly gondok származtak (pl. gyakran behívott emberek, használhatatlan gépjárművek).

Mindezen javaslatok a hadművelet előkészítése, lebonyolítása során felmerült problémák kiküszöbölésére születtek.

Összességében a jelentés betekintést enged az események előkészítésébe és lefolyásába a 31. harckocsiezred szemszögéből. A jelentés stílusa szakmai, szakkifejezésekben, rövidítésekben tobzódik. A jelentésben a korszakra jellemzően nagy hangsúlyt kap a politikai, világnézeti szemszög, ennek ellenére egyes pontokon betekintést enged egyéb társadalomtörténeti aspektusokba is. Például arra a kialakult hadkiegészítési szokásra, hogy egyes embereket többször

---

³² HL MN 1968 „ZALA” 56. d. 90. ö.e. „31. HK. EPK. Összefoglaló jelentése.” Szám: 0050.; M. Szabó Miklós: A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – a végrehajtó parancsnokok szemszögéből (1968. október) – I. rész. *Hadtudomány*, 28. évf., 1. sz. (2018. március) 90–100.

behívtak gyakorlatokra, míg másokat nem. Vagy arra, hogy az adott időszak civil szférája nem volt felkészülve a mozgósítási rendszer sajátosságaiból adódó problémákra. A gyorsan, értesítés nélkül bevonulókra, akik esedékes vagy függő ügyeikben, rajtuk kívül álló okokból, nem tudtak intézkedni. Érdekes részlet a laktanyánál megjelenő hozzátartozók esete is. A jelentésben folyamatosan előforduló, a csehszlovák hatóságoknál használt „csendőrség” megnevezés zavarba ejtő, mivel az 1945-ben megszűnt. Ennek a megnevezési furcsaságnak, vagy inkább hibának az okára nem találtam egyértelmű nyomot, magyarázatot. Ez több forrásban és hadtudományi szakmunkában is következetesen és makacsul tartja magát. Feltételezhetően egyes esetekben a Népi Milíciára, vagy a csehszlovák titkosrendőrségre, az StB-re alkalmazták a megnevezést.